

АНОТАЦІЯ

Радченко Ю.С. Принципи формування предметно-просторового середовища центрів реабілітації жертв військових конфліктів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 «Дизайн», Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню принципів формування предметно-просторового середовища центрів реабілітації жертв військових конфліктів. У роботі розглянуто інтер'єрне середовище реабілітаційного центру як складну просторову систему, що поєднує функціональні, ергономічні, сенсорні, психологічні, соціальні та художньо-композиційні характеристики.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розвитку в Україні сучасної реабілітаційної інфраструктури, здатної відповідати потребам військовослужбовців, ветеранів, цивільних осіб та інших груп користувачів, які зазнали фізичних, психоемоційних або соціальних наслідків військових конфліктів. У роботі обґрунтовано, що простір реабілітаційного центру не може розглядатися лише як функціональна оболонка для надання медичних або відновлювальних послуг. Його якість визначається здатністю підтримувати людину в процесі фізичного відновлення, психологічної стабілізації, побутової адаптації, соціальної взаємодії та поступового повернення до самостійного життя. У вступі надано загальну характеристику наукової роботи: обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та межі дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувачки, апробацію результатів і впровадження основних положень роботи.

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЄКТУВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ЖЕРТВ ВІЙСЬКОВИХ

КОНФЛІКТІВ» досліджено історичні передумови становлення реабілітаційних закладів, сучасний стан наукових досліджень, зарубіжний і вітчизняний досвід проєктування, нормативну базу та чинники формування внутрішнього середовища будівель реабілітаційних центрів. Простежено зміну підходів до організації реабілітаційного простору від переважно лікувальної та госпітальної моделі до середовища, зорієнтованого на комплексне відновлення людини.

У межах аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду розглянуто об'єкти, що репрезентують різні напрями реабілітаційної діяльності: фізичне відновлення, протезування, ментальне здоров'я, спортивну реабілітацію, соціальну підтримку, роботу з ветеранами та комплексну допомогу постраждалим від війни. Узагальнення цього досвіду дало змогу визначити актуальні напрями формування реабілітаційного середовища, пов'язані з людиноцентричністю, безбар'єрністю, сенсорною врівноваженістю, адаптивністю, природоорієнтованістю, технологічною інтеграцією та художньо-композиційною узгодженістю інтер'єру. Розглянуто питання нормування предметно-просторового середовища реабілітаційних центрів. Проаналізовано вітчизняні будівельні норми, стандарти доступності, документи у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, ветеранської політики, фізкультурно-спортивної реабілітації та цивільного захисту, а також міжнародні стандарти й рекомендації, що стосуються реабілітації, безбар'єрності, універсального дизайну та допоміжних засобів. З'ясовано, що нормативна база забезпечує технічні, безпекові та функціональні передумови проєктування, однак потребує доповнення положеннями, пов'язаними з психологічною безпекою, сенсорною регуляцією, соціально-комунікативною організацією та художньо-композиційною якістю інтер'єрного середовища.

У другому розділі «МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ЖЕРТВ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ» сформовано методичну основу дослідження. Визначено наукові методи аналізу предметно-просторового середовища для реабілітації жертв військових

конфліктів, серед яких історико-генетичний, порівняльний, типологічний, системний, нормативно-аналітичний, ергономічний, метод функціонально-просторового моделювання, а також узагальнення та синтезу. Також використано фотофіксацію, натурні обстеження, графо-аналітичний аналіз, вивчення проєктної та візуальної документації, порівняльну оцінку об'єктів і аналітичну інтерпретацію результатів.

У дослідженні розмежовано комплексний і системний підходи до аналізу реабілітаційного середовища. Комплексний підхід дозволив врахувати медико-реабілітаційні, психологічні, соціальні, ергономічні, інклюзивні, нормативні, функціонально-планувальні, сенсорні та художньо-композиційні аспекти. Системний підхід дозволив розглядати ці складові не відокремлено, а як взаємопов'язані елементи цілісного середовища, у якому простір, обладнання, сценарії користування, сенсорні параметри та соціальні процеси впливають на стан і поведінку користувача.

У другому розділі розроблено класифікацію інтер'єрних просторів та обладнання реабілітаційних центрів для жертв військових конфліктів. Простори згруповані за функціональним призначенням, режимом користування, рівнем приватності та соціальної взаємодії, психофізіологічним і сенсорним режимами, ступенем адаптивності та роллю в реабілітаційному процесі. Виділено прийнятно-інформаційні, медико-діагностичні, реабілітаційно-терапевтичні, протезно-ортопедичні, психологічні, житлово-побутові, соціально-комунікативні, рекреаційні, адміністративно-службові, технічні та допоміжні простори. Предметне наповнення й обладнання проаналізовано як функціональні елементи інтер'єру, що виступають засобами підтримки безпечного руху, побутової самостійності, ергономічної відповідності та психологічного комфорту.

У межах розділу обґрунтовано принципи та моделі формування предметно-просторового середовища реабілітаційних центрів. Визначено, що формування такого середовища залежить від взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких соціально-економічні, природно-кліматичні, містобудівні,

санітарно-гігієнічні, інженерно-технічні, функціонально-технологічні, екологічні, психо- фізіологічні та естетичні. Звідси сформульовано систему принципів: людиноцентричність, функціонально-сценарну організацію, безбар'єрність та ергономічну відповідність, сенсорну врівноваженість і психологічну безпеку, адаптивність і трансформованість, природоорієнтовану інтеграцію, соціально- комунікативну реінтеграцію, художньо-композиційну цілісність і культурну відповідність.

Для конкретизації зазначених принципів обґрунтовано систему моделей організації предметно-просторового середовища. До неї належать функціонально-сценарна, сенсорно-регулятивна, соціально-адаптивна, предметно-ергономічна, природоорієнтована та інтегральна моделі. Вони відображають різні рівні організації реабілітаційного інтер'єру: просторову структуру, послідовність реабілітаційних сценаріїв, сенсорну регуляцію, предметно-ергономічну відповідність, соціальну взаємодію, зв'язок із природними компонентами та цілісність середовища.

У третьому розділі «МЕТОДИ І ЗАСОБИ ДИЗАЙНУ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ЖЕРТВ

ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ» розроблено прикладні положення дослідження. Запропоновано методику дизайн-проектування інтер'єрного середовища реабілітаційних центрів, яка передбачає послідовне опрацювання передпроектного аналізу, реабілітаційно-просторової програми, груп користувачів, сценаріїв перебування, функціонально-планувальної моделі, предметного наповнення, сенсорного середовища, навігаційно-інформаційної системи та художньо-композиційної організації інтер'єру. Така методика спрямована на узгодження реальних потреб користувачів, профілю травм, нормативних вимог, функціональних процесів і дизайнерських рішень.

У третьому розділі систематизовано функціонально-планувальні та художньо-композиційні засоби організації просторів реабілітаційних центрів. До функціонально-планувальних засобів віднесено сценарно вмотивоване

зонування, ієрархію просторів, організацію маршрутів, градієнти приватності, буферні ділянки, інтеграцію житлового й терапевтичного компонентів, а також гнучкість просторової структури. Художньо-композиційні засоби охоплюють масштабну співмірність простору людині, ритм, світло, колір, фактурно-тактильну організацію, пластику форм, візуальні домінанти, ансамблевість предметного наповнення та пом'якшення лікарняно-установчої образності середовища. У роботі показано, що ці засоби мають не лише естетичне, а й реабілітаційне значення, оскільки впливають на зрозумілість простору, відчуття безпеки, рівень тривожності та здатність користувача взаємодіяти із середовищем без надмірного навантаження.

У підрозділі, присвяченому сучасним тенденціям, визначено напрями подальшого розвитку гармонійного інтер'єрного середовища в реабілітаційних центрах. Встановлено, що сучасне проектування переходить від лікарняно-медичної моделі до середовищного розуміння реабілітації, у якому інтер'єр розглядається як система підтримувального повсякдення. Такий підхід передбачає формування просторів, що сприяють відновленню автономності, навичок самостійного життя, комунікації, просторової впевненості та відчуття гідності. Обґрунтовано, що гармонійність такого середовища визначається узгодженістю функціонально-планувальних, психоемоційних, соціальних, ергономічних, природоорієнтованих і художньо-композиційних рішень.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному обґрунтуванні принципів формування предметно-просторового середовища реабілітаційних центрів для жертв військових конфліктів як цілісної дизайнерської системи. Уперше в межах спеціальності 022 «Дизайн» обґрунтовано поняття інтер'єрного предметно-просторового середовища таких центрів як системи фізичного, психоемоційного та соціального відновлення людини; визначено принципи його формування; розроблено узагальнену структурну модель; обґрунтовано систему взаємопов'язаних моделей організації середовища; запропоновано методику дизайн-проектування інтер'єрного середовища реабілітаційних центрів для жертв військових конфліктів.

Удосконалено класифікацію інтер'єрних просторів та обладнання реабілітаційних центрів для жертв військових конфліктів, систему чинників формування середовища та підхід до нормування інтер'єрного середовища, що враховує технічні, санітарні, планувальні параметри та психологічні, сенсорні, ергономічні, соціальні, художньо-композиційні критерії. Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо людиноцентричного, безбар'єрного, сенсорно врівноваженого, природоорієнтованого, адаптивного та соціально підтримувального інтер'єрного середовища; засоби і прийоми функціонально-планувальної та художньо-композиційної організації просторів; сучасні тенденції формування української моделі реабілітаційного інтер'єру.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання запропонованих принципів, моделей, класифікацій, методики, засобів і прийомів у професійному дизайн-проектуванні, реконструкції, модернізації та адаптації інтер'єрного середовища реабілітаційних центрів, відділень фізичної терапії, центрів протезування, просторів психологічної підтримки, ветеранських центрів, спортивно-реабілітаційних комплексів і соціально-адаптаційних просторів. Результати можуть бути застосовані в освітньому процесі за спеціальністю 022 «Дизайн», під час підготовки методичних рекомендацій, галузевих настанов і подальшого вдосконалення нормативно- методичної бази щодо формування сучасного предметно-просторового середовища реабілітаційних центрів нового покоління.

Ключові слова: реабілітаційний центр, людиноцентричність, сенсорна врівноваженість, психологічна безпека, природоорієнтований дизайн, адаптивність, архітектурне середовище, гармонізація, дизайн предметно-просторового середовища, заклади соціального захисту, законодавчі засади, методика проектування, моделювання, наслідки війни, принципи формування, універсальне середовище, художнє проектування, художній образ.